

De wettenkenner

Marten Brascamp, februari 2026

Op de omslag:

Marten Hermsen Brascamp (1801-1878), de 'wettenkenner', adviseerde in verband met een rechtszaak die in 1869 diende voor de Hoge Raad in Den Haag. De eiser won de zaak en schonk Marten Hermsen als dank een zilveren theepot met inscriptie en een melkkannetje. Hier is de theepot in 2014 gefotografeerd bij de Vleermuizentoren in Klarenbeek. De toren was toen inzet van een juridische strijd.

We leven op een eiland in de tijd. Herinneringen zijn niet veel meer dan stenen die hooguit over de golven van één, twee generaties springen en dan voorgoed in de vergetelheid verdwijnen.

Naar: Geert Mak, *Hoe God verdween uit Jorwerd*.

Datum	Versie	Wijziging	Opmerking
26-01-2026	1.0	Eerste gepubliceerde versie	
16-02-2026	1.0a	Op pagina 19 werd de Hoge Raad een overweging toegedacht die achteraf gezien niet in de stukken staat. De eerdere tekst is doorgedaald.	
27-02-2026	1.0b	Bernardus Berends en Janna Hengeveld kochten de Rankenberg in 1830 ipv 1831, pagina 8	

Versie 1.0b

Zutphen, 27 februari 2026

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	4
Introductie.....	6
De voorgeschiedenis.....	8
De rechtszaken	11
Introductie	11
Eerste aanleg te Deventer	12
Hoger beroep in Zwolle	15
Cassatie bij de Hoge Raad.....	17
Hoe het afliep	20
Adviseerde Marten Hermsen Brascamp doorslaggevend	22
Bronnen	26
Wie was wie.....	28

Samenvatting

Marten Hermsen Brascamp werd de 'wettenkenner' genoemd. Hij kreeg in 1869 een zilveren theepot als dank voor zijn bemoeienis met een rechtszaak bij de Hoge Raad. Hij kreeg het geschenk van zijn zwager Hendrik van Werven en Baron van Knobelsdorff van de Gelder. Marten Hermsen zou afgereisd zijn naar de Hoge Raad en - toen hij zelf niet mocht pleiten - een briefje aan de advocaat hebben gegeven, waarna de zaak was gewonnen. Was dat zo en wat was er precies aan de hand? Het begin van een ingewikkelde puzzel.

De theepot gefotografeerd in Klarenbeek. Ongeveer 1995.

Hendrik van Werven woonde aan wat nu de Scherpenzeelseweg heet, op de grens van de vroegere gemeentes Olst en Wijhe. Een van zijn burens, de familie Berends-Hengeveld, woonde een eindje verderop op boerderij de Rankenberg. Die familie had in 1863 een hek op de weg gezet. Van Werven wilde dat hek weg hebben, maar de familie deed dat niet. Hij daagde hen toen achtereenvolgens voor de Arrondissements Regtbank van Deventer en het Provinciaal Gerechtshof in Overijssel te Zwolle. Hij vorderde dat het hek moest worden verwijderd. Dat stond volgens hem op

een zogenaamde 'gemeenschappelijke weg'. Daardoor kon hij er niet meer langs om naar Wijhe te gaan. Door beide rechtbanken werd Hendrik van Werven vervolgens in zijn vordering niet-ontvankelijk verklaard. Dat betekent dat hij geen uitspraak van de rechtbanken kreeg op wat hij had gevraagd. De rechtbank van Deventer en het gerechtshof in Zwolle (het Hof) waren van mening dat de uitweg die Van Werven meende te hebben, was gebaseerd op een *zakelijk recht*: een recht van uitweg dat zou horen bij de Rankenberg en zijn eigenaren. Dat is een recht zoals je dat soms ziet in een eigendomsakte. In dat geval had - volgens de rechters - Van Werven alle eigenaren van de Rankenberg (toen nog een onverdeelde boedel) voor het gerecht moeten dagen en niet alleen de bewoners van dat moment.

Maar Van Werven had helemaal geen recht van uitweg gevorderd: de bewoners van de Rankenberg hadden een hek op een, volgens hem, gemeenschappelijke weg gezet - een zogenaamde 'buurweg' - en dat mag volgens de wet niet. Daarom ging Van Werven in cassatie bij de Hoge Raad. De Raad maakte korte metten met de uitspraak van het Hof. Het Hof had de wet niet goed geïnterpreteerd: als je vraagt om een hek weg te halen van een buurweg, dan betekent dat helemaal niet dat je een recht van uitweg eist. Je hebt het *persoonlijk recht* om van de buurweg gebruik te maken en niemand mag zonder de toestemming van alle burens wat aan die weg veranderen. De Hoge Raad verwees de zaak daarom terug naar de eerste rechtbank te Deventer.

Was het daarmee gedaan? Nee, helemaal niet. De Hoge Raad had zich alleen ingelaten met de vraag of het Hof te Zwolle de wet goed had geïnterpreteerd. Dat was niet zo. Maar daarmee was helemaal niet gezegd dat er

feitelijk sprake was van een buurweg voor gemeenschappelijk gebruik. Anders gezegd: of Van Werven er wel langs mocht. Van Werven had dat beweerd, maar er was nog geen rechter geweest die ernaar had gekeken. Nu moest de rechtbank van Deventer dat alsnog doen.

Het kwam niet zover. Op 5 maart 1870 kwamen de gezamenlijke burens een schikking overeen. De weg waar alles om begonnen was, werd door hen allen als een gemeenschappelijke weg volgens artikel 719 Burgerlijk Wetboek aanvaard. Niemand zou nog enige belemmering op de weg zetten, waardoor de doorgang zou worden bemoeilijkt. De familie Berends betaalde de kosten die de hele zaak met zich mee had gebracht en Van Werven zag af van de

schadevergoeding die hij bij de rechtbank had geëist. Daarmee was het klaar.

Blijft nog de vraag of Marten Hermsen Brascamp doorslaggevend adviseerde door - toen hij zelf niet mocht pleiten - een briefje aan de advocaat te geven waarna de zaak was gewonnen. Dat is waarschijnlijk niet helemaal waar. In alle drie rechtszaken waren zittingen waar werd gepleit en mogelijk zal Marten Hermsen bij een van die gelegenheden een briefje aan de advocaat hebben gegeven. Maar echt doorslaggevende zaken kwamen bij die zittingen niet naar voren. Daarom is het aannemelijker dat hij van meet af aan bij de kwestie was betrokken en als adviseur optrad. Hij kreeg de theepot per slot van rekening niet voor niks.

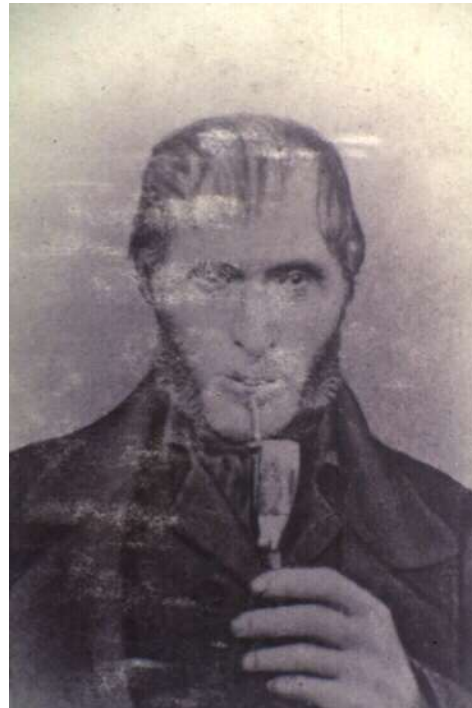
Introductie

Marten Hermsen Brascamp (1801-1878) werd 'de wettenkenner' genoemd.

Zijn kleindochter Aaltje Bakhuis-Brascamp (1888-1978) schreef er het volgende over:

'(...) Marten Hermsen kende het Wetboek geheel van buiten. Van heinde en verre kwamen mensen bij hem om raad. Baron van Knobelsdorf van de Gelder, die ook eigenaar van Scherpenzeel was, en Hendrik van Werven, v.d. "Kolk" (zwager van M.H. Brascamp) hadden kwestie over een uitweg met de familie Berends van de "Rankenberg" te Wijhe. Het was al in Zutphen en Arnhem voor het gerecht geweest maar ze hadden verloren. Toen gingen ze op aanraden van M.H. Brascamp in beroep voor de Hoge raad in den Haag. Hij ging er zelf mee heen, maar mocht natuurlijk niet pleiten. Daar is nog veel drukte over gemaakt in de kranten: een "boertje kwam pleiten" en won de zaak. Grootvader gaf de advocaat een briefje wat hij maar voor moest lezen en jawel de zaak was in orde. ...' [Bakhuis-Brascamp, 1949-1968]

Het proces waar het hier over gaat, speelde voor de Hoge Raad in 1869.

'Wettenkenner' Marten Hermsen Brascamp.

Volgens Pieter Jan de Jong spraken zijn oom Engelbert Hendrik Berend Brascamp (1876-1945) en tante Anna Brascamp (1877-1940) - hun moeder was oomzegster van Marten Hermsen - van de 'wettenkenner'. Pieter Jan wist echter niet zeker of de aanduiding sloeg om Marten Hermsens bemoeienis met de genoemde zaak uit 1869 of op wat anders. Hij voerde namelijk ook een rechtszaak over een boedelscheiding tegen zijn eigen familie. [De Jong, 1988]

Als dank voor zijn rol in de genoemde rechtszaak kreeg Marten Hermsen Brascamp van Baron van Knobelsdorff van de Gelder en Hendrik van Werven, een zilveren theepot en een melkkannetje. Onder op de theepot staat: '10 december 1869', de datum van de uitspraak van de Hoge Raad.

In de familie is rechtszaak veelvuldig gememoreerd en samengevat. Nu is het tijd

De Rankenberg in 2026. De bewoners van de Rankenberg hadden een hek op de weg gezet, waardoor de uitweg voor de burens was versperd. Het hek stond links op de foto bij de heg.

voor een uitgebreide beschrijving van de voorgeschiedenis, de gevoerde rechtszaken en de afloop. Centraal in het verhaal staat de vraag of Marten Hermsen daadwerkelijk naar de Hoge Raad afreisde en, omdat hij niet mocht pleiten, de advocaat een doorslaggevend briefje in de hand drukte.

Zal dat echt gebeurd zijn? In 2002 belde ik erover met de Hoge Raad. Die liet weten dat pleiten voor de Raad slechts sporadisch voorkomt: de zaken worden in het algemeen schriftelijk behandeld. In hetzelfde jaar correspondeerde ik met Dr. Van Rhee, hoogleraar 19de-eeuwse rechtsgeschiedenis van de Universiteit van Maastricht. Die vertelde dat hij meer verhalen kende van families die - juist door hun gebrek aan

juridische kennis - denken dat een van hun leken-familieleden doorslaggevend adviseerde in een bepaalde rechtszaak. Het leek hem in het algemeen zeer onwaarschijnlijk en in het geval van Marten Hermsen vrijwel onmogelijk: 'De wetsartikelen waar het in dit geval om gaat worden doorgaans zelfs nauwelijks door mijn studenten begrepen', vertelde hij later.

Niet veel kans dus, maar we zullen zien. Wat betreft de rechtszaken, houd ik me zoveel mogelijk aan de letterlijke bewoordingen van de rechters en advocaten. Ik ben op dat terrein per slot van rekening ook maar een leek.

Veel leesplezier toegewenst.¹

¹ Met dank aan Jan Heideman van Historische Vereniging Wijhe en Pim Brascamp voor de hulp die ze hebben geboden.

De voorgeschiedenis

Dit verhaal speelt zich af aan de Scherpenzeelseweg, in de buurt van de grens tussen de vroegere gemeentes Olst en Wijhe. Daar stonden rond 1860 een paar boerderijen. De eerste vanaf de Barlo gerekend - in de vroegere gemeente Olst - was Groot Scherpenzeel, een voormalige havezate. Die was in bezit van Frederik Willem Adriaan Karel baron van Knobelsdorff van de Gelder. De baron erfde Groot Scherpenzeel in 1861, toen zijn moeder Johanna Philippina Hermanna barones van Dedem, weduwe van Friedrich Wilhelm Ernst von Knobelsdorff, overleed. De barones had Groot Scherpenzeel in 1842 geërfd. Sinds die tijd stond het leeg. [Craandijk, 1887] De familie Van Knobelsdorff woonde er niet, die verbleef op de Gelder, een eind verderop bij het dorp Wijhe.

Groot Scherpenzeel rond 1880. Uit: Craandijk (1887).

Predikant en schrijver Jacobus Craandijk wandelde rond 1880 door Nederland. Bij die gelegenheid kwam hij over de dijk tussen Wijhe en Olst. Hij zag Groot Scherpenzeel en schreef dat het toen werd gebruikt als winteropslag voor bloemen en planten. De ramen waren dichtgespijkerd. Er liep vee in de wei.

Naast Groot Scherpenzeel, een klein stukje verderop richting Wijhe, stond de Kolk. Die was van Hendrik van Werven. Zijn familie had

de Kolk in bezit sinds 1771. Hendrik van Wervens zuster, Maria, was getrouwd met Marten Hermsen Brascamp, de 'wettenkenner', mijn betovergrootvader. Die woonde toentertijd op Klein Duur, een boerderij op de plaats van de huidige Holstweg 46 in Duur, gemeente Olst.

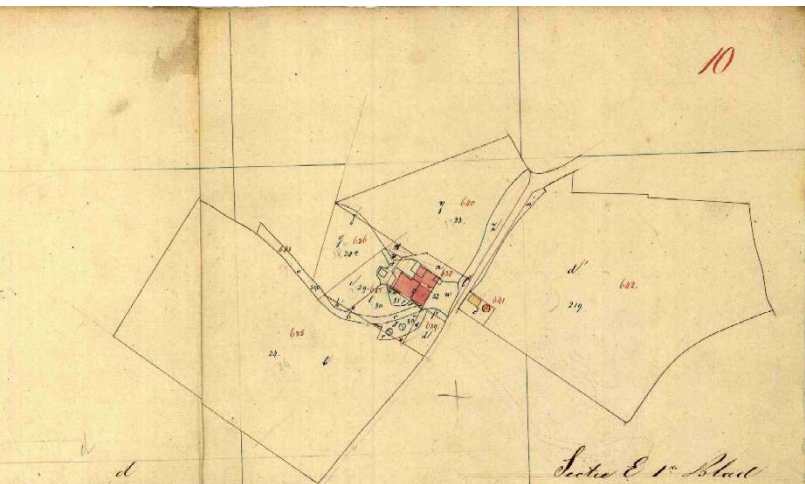
Nog verder richting Wijhe - in de vroegere gemeente Wijhe - stond de Rankenberg, een oude boerderij die vroeger eigendom was geweest van de stad Deventer. Sinds 1830 was de Rankenberg in bezit van Bernardus Berends en zijn vrouw Janna Hengeveld. Bernardus kwam uit Beekbergen en was daar papiermaker geweest. Hij overleed op de Rankenberg in 1861. Zijn weduwe, Janna Hengeveld, kwam uit Olst en was een achternicht van Hendrik en zijn zuster Maria van Werven. Toen Bernardus in 1861 overleed, hadden hij en Janna Hengeveld nog 6 kinderen. Twee ervan waren getrouwd en woonden in resp. Twello en Terwolde, de overige vier waren ongetrouwd en woonden thuis. Na het overlijden van Bernardus bleef de boedel lange tijd ongescheiden. Toen begonnen de problemen.

In 1863 plaatsten de bewoners van de Rankenberg een hek op de huidige Scherpenzeelseweg. Daarmee werd de doorgang richting Wijhe versperd. Om heel precies te zijn:

'(op de) weg, loopende van af den straatweg van Zwolle op Deventer bij den Barlo tot naar den weg van Zwakenberg naar Wijhe, bij langs het erf Groot-Scherpenzeel, het erve de Kolk, toebehorende aan eischer, het erve van de gedaagden, Rankenberg genaamd, (...) loopende deze weg, onder de gemeente Olst, over vijf in de dagvaarding (...) vermelde kadastrale percelen, terwijl hij

in de gemeente Wijhe niet is gesommeerd, belendende aldaar ten westen aan acht en ten oosten aan vijf aldaar bij het kadaster bekende perceelen in sectie E'. [Arrest, 1868]

Het hek stond 'ter hoogte van de grens tusschen de kadastrale perceelen in de gemeente Wijhe, bekend in sectie E, nos 638 en 640'.

Schets van de kadastrale grenzen bij de Rankenberg in 1842 (fragment). De weg en de precieze plaats van het hek zijn er goed op te zien. Bron: Jan Heideman, Historische Vereniging Wijhe.

Waarom de familie Berends de weg afsloot is onbekend. Hendrik van Werven, die beweerde dat hij de weg al sinds dertig jaar gebruikte, ging er niet mee akkoord. Hij sommeerde de bewoners van de Rankenberg op 13 mei 1867 via deurwaarder Gerhardus Arnoldus te Riele uit Raalte, om het hek weg te halen. Tegelijkertijd dagvaardde hij hen voor de Arrondissements Regtbank van Deventer. Dat was het begin van een zaak die meer dan tweeëneenhalf jaar zou duren. Van je familie moet je het toch maar hebben.

Wat was er aan de hand?

Een ordinaire burenruzie misschien? De weduwe van Knobelsdorff-van Dedem overleed in 1860 en haar zoon werd eigenaar van Groot Scherpenzeel. Het huis was sinds 1842 al niet meer bewoond geweest en het werd een vervallen bouwsel. Craandijk kwam er rond 1880 langs en schreef dat de ramen waren dichtgespijkerd. Het huis werd alleen nog gebruikt voor de winteropslag van bloemen en planten. Er liep wel vee in de wei.

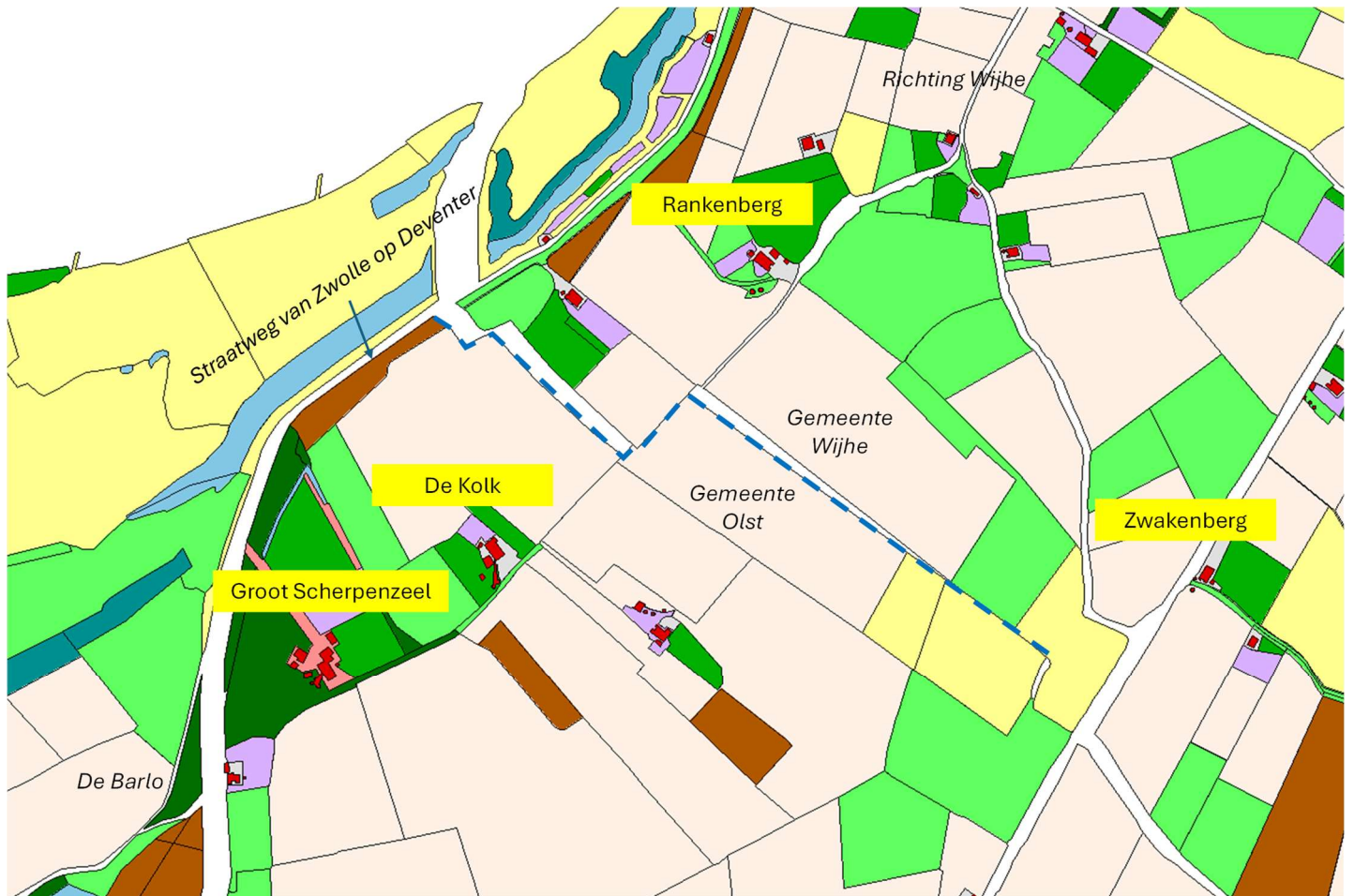
Wat ligt dan voor de hand?

Na het overlijden van de weduwe Van Knobelsdorff in 1860 dacht de familie Berends enige aanspraak te kunnen maken op de huur van het huis en het land. Misschien had de oude Berends - die in 1861 overleed - dat nog zo met de barones afgesproken. Maar Hendrik van Werven was de familie voor, deed goede zaken met de nieuwe eigenaar van Groot Scherpenzeel en kaapte een en ander voor de neus van de erven Bernardus Berends weg. Een probleem van alle tijden.

“Dan maar een hek over de weg”, zal de familie misschien gedacht hebben. Van Werven begon daarop een rechtszaak en sleepte de Baron van Knobelsdorff van de Gelder, de nieuwe eigenaar van Groot Scherpenzeel, erin mee.

Het kan ook zijn dat Baron van Knobelsdorff het initiatief nam, maar dat hij niet als eiser wilde optreden omdat hij wethouder van Wijhe was. Samen gaven ze na de goede afloop aan Marten Hermsen Brascamp een zilveren theepot met melkkannetje. Dat als dank voor diensten die hij in de zaak had bewezen.

Het cursieve deel van bovenstaande tekst is maar een verzinsel. In het Provinciaal archief van Overijssel heb ik geen pachtcontracten tussen de familie Van Knobelsdorff en Van Werven of Berends gevonden.

De weg, loopende van af den straatweg van Zwolle op Deventer bij den Barlo tot naar den weg van Zwakenberg naar Wijhe, bij langs het erf Groot-Scherpenzeel, het erve de Kolk toebehorende aan eischer, (...) en het erve van de gedaagden, Rankenberg genaamd. Kaart: www.hisgis.nl

De rechtszaken

Introductie

Na de dagvaarding van de bewoners van de Rankenberg volgden drie rechtszaken: een zaak in eerste aanleg voor de Arrondissements Regtbank te Deventer, een hoger beroep voor het Provinciaal Gerechtshof in Overijssel te Zwolle en een cassatie bij de Hoge Raad in Den Haag.

Hoe kan ik als leek uitleggen hoe die rechtszaken in elkaar staken? Als Dr. Van Rhee, hoogleraar 19de-eeuwse rechtsgeschiedenis, zich nauwelijks kon voorstellen dat Marten Hermsen Brascamp doorslaggevend had geadviseerd - *'De wetsartikelen waar het in dit geval om gaat worden doorgaans zelfs nauwelijks door mijn studenten begrepen'* - dan is het nogal een uitdaging om aan een goede en leesbare uitleg te beginnen.

Ik waag het er toch op.

In de bijlage bij dit verhaal probeer ik de gebeurtenissen aan de hand van schema's stap voor stap in beeld te brengen. Ik volg de eisen, beweringen en stellingnames van Van Werven, het verweer van de weduwe Berends-Hengeveld c.s. en kijk naar de overwegingen, conclusies en uitspraken van de procureurs en rechters in de drie zaken. Daarmee houd ik me zonder interpretatie aan het gezegde en kan gaandeweg duidelijk worden hoe de zaak liep en waar het uiteindelijk om draaide. Ook kan dan zichtbaar worden of, waar en waarmee Marten Hermsen Brascamp de advocaat van Van Werven mogelijk heeft geadviseerd.

Bij de schema's hoort een tekst die alles aan elkaar schrijft. Die tekst is hierna, in iets verkorte vorm, weergegeven.

Eerste aanleg te Deventer

Van Werven dagvaardde de bewoners van de Rankenberg op 13 mei 1867 voor de Arrondissements Regtbank van Deventer. De vordering bestond uit twee delen. Het eerste luidde dat:

‘de gedaagden zullen worden veroordeeld om (...) (*de*) weg voor hem Eischer vrij en ongehinderd te laten (*en*) het daarop door hen geplaatste hek op te ruimen en te amoveren.’

Arrondissements Regtbank Deventer.

Van Werven grondde deze vordering op de bewering dat de bedoelde weg een zogenaamde **gemeene weg** of **buurweg** was, die

‘aan hem Eischer, aan de gedaagden en aan de eigenaren van (eerdergenoemde) perceelen is gemeen en hun tot uitweg dient (...)’. Dat ‘gedaagden op dien weg een hek hebben geplaatst, of doen plaatsen, (...) en dit voor hem Eischer gesloten houden, waardoor verhinderd wordt van dien weg gebruik te maken, en zijn uitweg daarlangs vernietigd wordt: dat die handeling in strijd is met artikel 719 van het Burgerlijk Wetboek.’

In het tweede deel van de vordering eiste hij vergoeding van de schade die de **onrechtmatige daad** van de gedaagden had veroorzaakt.

Het verweer

Op 22 mei 1867 vond er te Deventer een zitting plaats waarin de gedaagden zich verweerden. Ze kozen voor een zogenaamd **exceptief verweer**. Dat stelt de geldigheid van een vordering ter discussie, zonder feitelijk iets te bekennen of te ontkennen.

De gedaagden antwoordden dat de vordering ‘is ingesteld als waren zij gedaagden de eigenaren van het erve Rankenberg, en de vordering zelve tot onderwerp heeft een zakelijk regt aan dat erf verbonden, (...) dat intusschen de Rankenberg met alle daaraan komende regten behoort aan een nog onverdeelde huwelijks gemeenschap (van Janna Berends-Hengeveld en Bernardus Berends).’

De gedaagden stelden dat ze niet gerechtigd waren om zich tegen de vordering te verdedigen en dat de vordering alleen kon worden ingesteld tegen alle eigenaren van de Rankenberg gezamenlijk, dus inclusief de dochters die in Twello en Terwolde woonden.

Artikel 719 Burgerlijk Wetboek (Oud)

Voetpaden, dreven of wegen aan verscheiden geburen gemeen, en welke hun tot eenen uitweg dienen, kunnen niet dan met gemeene toestemming worden verlegd, vernietigd of tot een ander gebruik gebezigd, dan waartoe dezelve zijn bestemd geweest.

De gedaagden gaven daarnaast nog een zogenaamd **subsidiar antwoord**. Dat is het antwoord in geval het eerste antwoord niet tot het beoogde resultaat leidt. Ze stelden dat er geen gemeenschappelijke weg bestond zoals Van Werven beweerde. Bovendien ontkenden ze dat die weg met een hek was afgesloten. Ze betoogden verder een en ander over een paar andere wegen in de buurt. Voor zover die op de grond van de Rankenberg lagen, werden die alleen door anderen met 'bloote vergunning' gebruikt. En als daar een hek op stond, dan werd dat alleen met goedkeuring van de burens gesloten gehouden. Ten slotte maakten ze melding van een hek bij de Barlo, dat altijd gesloten was en alleen met 'vergunning' van Groot Scherpenzeel open ging.

De Barlo met in de verte links Groot Scherpenzeel. Foto 2026.

Ze stelden al met al

'dat (...) vergunningen over en weder gedaan of geweigerd, geen recht (aan de eiser) kunnen geven, en bij die omstandigheden Artikel 719 van het Burgerlijk Wetboek niet van toepassing kan zijn.'

Ze concludeerden dat de eiser in zijn vordering niet-ontvankelijk was.

Repliek en dupliek

In de zogenaamde **repliek**, eveneens op 22 mei 1867, antwoordde de eiser dat

'gedaagden de aard der ingestelde vordering miskennen, door van dezelve te willen maken eene **zakelijke regtsvordering** terwijl zij een personale actie is (het vorderen van een **persoonlijk recht**).'

De Procureur-Generaal bij de Hoge Raad zou het later zo formuleren:

'De actie des eischers had geen zakelijke regten ten onderwerp, (maar was) metderdaad gerigt tegen de onregtmatige bij art. 719 van het burgerlijk wetboek verboden daad, door de verweerdens gepleegd.'

In de zogenaamde **conclusie van repliek**, op 4 september 1869 'genomen' (zo heet dat) door de procureur van de eiser, Mr. J. I. van Doorninck, bood de eiser nog aan om met uitgebreide bewijzen te komen waaruit zijn dertigjarige gebruik van de weg zou blijken.

De gedaagden bleven echter bij hun standpunt. In hun **conclusie van dupliek** herhaalden ze dat ze Van Werven niet-ontvankelijk achtten in zijn vordering. Ze waren het niet met Van Werven eens en hielden het erop dat er uitsluitend een zakelijk recht in het geding was. Daarvan betwijfelden ze overigens of Van Werven dat wel bezat. Ze concludeerden - met een opnieuw een exceptieve verdediging - dat

'de vordering nimmer kan worden beoordeeld, zonder onderzoek naar het bestaan van het (zakelijke) recht van uitweg over het erve van de eigenaren van de Rankenberg, en dat het sluiten van het hek op den weg dan alleen onregtmatig is, wanneer den Eischer op het erve Rankenberg een recht van overweg of uitweg toekomt.'

Voor een dergelijk onderzoek had je dan natuurlijk wel weer alle eigenaren van de Rankenberg nodig.

Met de feiten die Van Werven in zijn repliek had aangedragen waren ze het ook maar voor een deel eens. Bovendien volgde er volgens hen niet uit, dat Van Werven een recht had op grond van art. 719 B.W. Ter onderbouwing van hun standpunt stelden de gedaagden ten slotte nog voor om, als Van Werven gevraagd zou worden de door hem ingebrachte feiten te bewijzen, hetzelfde te doen wat betreft het door henzelf gepresenteerde.

Kortom, de partijen waren het vrijwel oneens over alles. Zowel over de aard van de vordering (was die zakelijk of persoonlijk?), als over de inhoud van de zaak (bestond er werkelijk een gemeenschappelijke weg en was er sprake van een onrechtmatige daad). In het vervolg zal blijken dat de Deventer rechters niet aan de inhoud van de zaak toekwamen.

Het vonnis

De Arrondissements Regtbank onder voorzitterschap van Mr. De Witt Hamer, deed uitspraak op 15 januari 1868. De rechtbank volgde de gedaagden in hun verweer: Van Werven werd in zijn vordering niet-ontvankelijk verklaard. Dat betekent dat Van Werven geen uitspraak kreeg over wat hij had gevraagd. De rechtbank was van oordeel 'dat in dit geval de buurweg beschouwd moet worden als een soort zakelijke last op den grond klevende, en de vraag, of die last

al dan niet aanwezig is, voorzeker niet afgedaan kan worden, dan met alle eigenaren der grond'.

Alle eigenaren hadden dus moeten worden opgeroepen.

De gemeenschappelijke weg of buurweg in 2026. De Rankenberg staat in de verte links. Het hek dat de weg versperde stond vlak bij de boerderij. De familie Berends van de Rankenberg, betwijfelde of de weg wel een buurweg was. En of daar nu wel of niet een hek stond, ze vonden dat Van Werven er helemaal niet langs hoefde. Hij kon heel goed hier linksaf slaan om naar Wijhe te gaan. Het pad naar links bestond toen nog niet zo lang en heet nu Mottenpad. Foto 2026.

De rechtbank erkende nog wel dat de grondslag van de vordering een mogelijke onrechtmatige daad van de gedaagden was. Maar Van Werven had kunnen voorzien, aldus de rechtbank, dat - in geval de gedaagden de beweerde onrechtmatige daad hadden bestreden - er een geschil zou ontstaan waarbij alle eigenaren zouden moeten worden betrokken. Daarom had hij sowieso alle eigenaren vanaf het begin moeten oproepen. Een geval van hogere juristerij, lijkt me.

Hoger beroep in Zwolle

De vordering en het verweer

Op 31 maart 1868 ging Hendrik van Werven in hoger beroep bij het Provinciaal Gerechtshof in Overijssel te Zwolle.

Hij vorderde dat:

- Het vonnis van Deventer werd vernietigd;
- De opgeworpen exceptie werd gepasseerd (*dat slechts enkele en niet alle eigenaren van de Rankenberg waren gedaagd*);
- Opdracht zou worden geven tot een gerechtelijke plaatsopneming (*er bestond tussen de partijen en ook bij de Deventer rechtbank onzekerheid over hoe de plaatselijke situatie nu precies in elkaar zat*);
- Hij in gelegenheid werd gesteld om te bewijzen dat er sprake was van een buurweg die hij al meer dan 30 jaar gebruikte;
- Ten principale recht werd gedaan (*een uitspraak doen over de oorspronkelijke vordering in Deventer, namelijk het verwijderen van het hek op de - volgens Van Werven - gemeenschappelijke weg.*)

Wed. Berends-Hengeveld c.s. verweerden zich kort. Ze stelden dat aan de laatste eis van Van Werven - het 'ten principale recht doen' - niet kon worden voldaan. Immers, daar had de rechter in Deventer helemaal geen onderzoek naar gedaan. Ze concludeerden daarom dat het hoger beroep moest worden vernietigd en dat het eerdere vonnis moest worden bevestigd.

De advocaten van beide partijen hielden op 22 mei 1868 nog een pleidooi ter toelichting, maar veel nieuws zal het niet hebben opgeleverd. Het verslag van het gerechtshof zegt er niets over.

Het vonnis

Het Hof te Zwolle deed op 15 januari 1869 uitspraak en was met betrekkelijk grote stappen vlug thuis.

Van Wervens vordering in Deventer had bestaan uit twee delen:

- Weghalen van een hek;
- Veroordelen van gedaagden tot schadevergoeding in verband met een onrechtmatige daad (het plaatsen van een hek op een gemeenschappelijke weg).

Mr. D.H. Wicherlink. Foto: Collectie Overijssel

Het Hof, onder voorzitterschap van Mr. D.H. Wicherlink, concludeerde dat de eis van Werven in de eerste plaats de bedoeling had om het gebruik van een gemeenschappelijke weg zoals bedoeld in art 719 B.W. te

handhaven. En dat 'dus' een zakelijk recht op de Rankenberg werd gevorderd. Zo'n zakelijk recht rustte op alle eigenaren en kon alleen worden gevorderd door alle eigenaren op te roepen. Dat had Van Werven niet gedaan. Hij had alleen de bewoners van de Rankenberg gedaagd en niet ook de twee mede-eigenaren in Terwolde en Twello.

Provinciaal Gerechtshof in Overijssel te Zwolle. Foto: Collectie Overijssel.

Het tweede deel van de vordering - over de schadevergoeding - beschouwde het Hof 'slechts' als een gevolg van het eerste. Het Hof gekwalificeerde het daarom als bijkomende of **assessoire vordering**. Het was weliswaar een persoonlijke vordering, maar omdat hij hoorde bij de primaire, zakelijke vordering, kon die ook slechts tegen alle eigenaren gezamenlijk worden ingesteld.

In het verslag van de Zwolse zaak, zoals gepubliceerd in het Weekblad van het Regt van 14 maart 1870 werd deze overweging van het Hof zo geformuleerd:

VRAAG: 'Moet een eisch tot schadevergoeding wegens onregmatige daad, wanneer deze voortspuit uit stoornis van een zakelijk regt op eene grond-erve, tegen al de eigenaren dier erve, zonder onderscheid, worden ingesteld?'

ANTWOORD: Ja

De vraag of de grond waarover de weg liep, eigenlijk wel bij de Rankenberg hoorde, bleef onbeantwoord. De Procureur-Generaal van de Hoge Raad merkte daar later van op, dat de verweerders daarom feitelijk niet konden spreken van een last op hun eigendom.

Ook de vraag of Van Werven al dan niet beschikte op een recht van uitweg op de Rankenberg bleef onbeantwoord.

Het Hof liet dat voor wat het was. Misschien beoogden de rechters in algemene zin een oordeel te vellen: als iemand een zakelijke last vordert die op andermans eigendom drukt, dan moet hij alle eigenaren dagvaarden.

Het Hof bevestigde het vonnis dat de Arrondissements Regtbank in Deventer had geveld. Van Werven had niet alle eigenaren van de Rankenberg gedagvaard en daarom was diens vordering terecht door de Deventer rechtbank niet-ontvankelijk verklaard.

Cassatie bij de Hoge Raad

Van Werven ging op 17 april 1869 in cassatie bij de Hoge Raad. Volgens hem had het Hof te Zwolle artikel 719 B.W. in samenhang met artikel 129 B.R. geschonden en verkeerd toegepast. Dat is een formulering waartegen cassatie mogelijk is. De Hoge Raad buigt zich uitsluitend over de vraag of een lagere rechter de wet goed heeft uitgelegd en toegepast. De Raad houdt zich niet bezig met inhoudelijke kwesties. Daarom kon Van Werven zich er bijvoorbeeld niet over beklagen dat de Zwolse rechter zijn vordering verkeerd had begrepen. Hij kon ook niet aan de Raad om een uitspraak vragen over het hek dat de familie Berends op de weg had gezet.

In een Memorie van Cassatie lichtte de eiser een en ander uitgebreid toe. Van Wervens vordering in Zwolle was gericht geweest tegen een onrechtmatige daad die de weduwe Berends-Hengeveld c.s. volgens hem hadden verricht of laten verrichten: ze hadden een hek op een weg geplaatst die volgens Van Werven een **buurweg** was. Volgens artikel 719 B.W. mag dat niet: als je als burens een gezamenlijke weg of buurweg gebruikt, dan zegt de wet dat niemand dat gebruik mag verhinderen. De gebruiker heeft op grond van de wet, recht op dat gebruik: een **persoonlijk recht**, zoals dat in artikel 129 B.R. is gedefinieerd. Het Hof had echter geoordeeld dat die vordering **zakelijk** was. Volgens het Hof stond een vordering op grond van art. 719 B.W. gelijk aan het eisen van een recht op iemands eigendom, in dit geval een recht van uitweg op de grond van de Rankenberg. Volgens het Hof hadden in dat geval alle eigenaren van de Rankenberg gedaagd moeten worden en dat was niet gebeurd. Op grond daarvan verklaarde het Hof de vordering van Van Werven niet-ontvankelijk.

Van Werven voegde aan zijn **middel van cassatie** toe dat de Zwolse rechter artikel 1401

Artikel 719 Burgerlijk Wetboek (Oud)

Voetpaden, dreven of wegen aan verscheiden geburen gemeen, en welke hun tot eenen uitweg dienen, kunnen niet dan met gemeene toestemming worden verlegd, vernietigd of tot een ander gebruik gebezigd, dan waartoe dezelve zijn bestemd geweest.

Artikel 219 Wetboek van Burgelijke Regtsvordering (Oud)

De persoonlijke regtsvordering is dezoodanige, welke tot onderwerp heeft de vervulling van eener persoonlijke verbindtenis, uit overeenkomst of uit de wet voortvloeiende. De zakelijke regtsvordering is dezoodanige, waarbij het eigendom van eene zekere en bepaalde zaak, of wel eenig ander zakelijk regt geëischt wordt.

Artikel 1401 Burgerlijk Wetboek (Oud)

Elke onrechtmatige daad, waardoor aan een ander schade wordt toegebracht, stelt dengenen door wiens schuld die schade veroorzaakt is in de verpligting om dezelve te vergoeden.

B.W. had geschonden en verkeerd had toegepast. Dat artikel had betrekking op het recht op schadevergoeding als iemand schade heeft toegebracht door een onrechtmatige daad. Deze toevoeging werd door Berends-Hengeveld c.s. aangegrepen om in verweer te gaan. En misschien hadden ze wel gelijk. Ze trokken stevig van leer, waardoor de zaak nog ingewikkelder werd. Uiteindelijk liep het wel goed af.

Aan de **gronden** voegde Van Werven nog toe, dat al was de vordering inderdaad zakelijk, dan nog niet alle eigenaren opgeroepen hadden hoeven te worden. Dat was een beetje buiten de orde en een overbodige toevoeging, zoals later zal blijken.

Het verweer

Weduwe Berends-Hengeveld c.s. kozen opnieuw voor een **exceptief verweer**.

Van Werven had cassatie ingesteld, omdat het Hof zijns inziens bepaalde wetsartikelen had geschonden. Van Werven had daar ook art. 1401 B.W. over schadevergoeding bij betrokken. De verweerders grepen dat aan. Ze stelden in hun Memorie van Antwoord dat Van Werven, gelet op de bewoording van het middel van cassatie, beweerde dat:

- hij een op zichzelf staande eis tot schadevergoeding wegens art 1401 B.W. had geëist en dat
- het Hof van een dergelijke op zichzelf staande eis gezegd zou hebben dat die zakelijk was.

Volgens de verweerders was dit een volstrekt verkeerde voorstelling van zaken. Er was helemaal geen 'bloote' vordering tot schadevergoeding geëist en het Hof had van een dergelijke eis ook helemaal niet gezegd dat die zakelijk was. Kortom, ze stelden dat het middel van cassatie lijnrecht in tegenstelling was met de beslissing van de Zwolse rechter. Hun procureur Mr. J. van der Jagt was het daar helemaal mee eens. Hij concludeerde daarom dat het door Van Werven ingestelde beroep door de Hoge Raad moest worden verworpen.

Over het wegnemen van het hek en het schenden van art 719 B.W. repten de verweerders met geen woord. Over de tweede grond van Van Werven - al was de vordering zakelijk, dan volgt daar nog niet uit dat alle eigenaren van de Rankenberg opgeroepen hadden moeten worden - waren de verweerders kort: het Hof was helder geweest.

De procureur van de eiser en de Procureur-Generaal

De procureur van de eiser Mr. C.J. François en Procureur-Generaal Mr. G.A.G. van Maanen, waren helder in hun oordeel. Mr. François concludeerde op 29 oktober 1869 dat het middel van cassatie - schending en verkeerde toepassing van de wet - meer dan voldoende toegelicht. Hij nam (zo heet dat) de conclusie dat het verweer van wed. Berends-Hengeveld c.s. moest worden verworpen en het vonnis van het Hof worden vernietigd.

Procureur-Generaal Mr. Van Maanen ging op 11 november 1869 uitgebreid in op de vraag of Van Wervens vordering een zakelijke dan wel een persoonlijke was. Hij stelde vast dat het Hof in Zwolle de vordering op basis van art. 719 B.W. ten onrechte had beschouwd als een zakelijke last waarmee de bewoners van de Rankenberg zouden zijn bezwaard. Aan het verweer van wed. Berends-Hengeveld besteedde hij geen woord. Hij volgde de conclusie die procureur Mr. François eerder al had genomen: vernietiging van de vonnis van de Zwolse rechter.

Mr. G.A.G. van Maanen. Foto: RKD.

De tweede grond die Van Werven had gegeven, over het al dan niet oproepen van alle eigenaren bij een zakelijke vordering, achtte hij echter ongegrond: de aangehaalde wetsartikelen zeggen daar helemaal niets over.

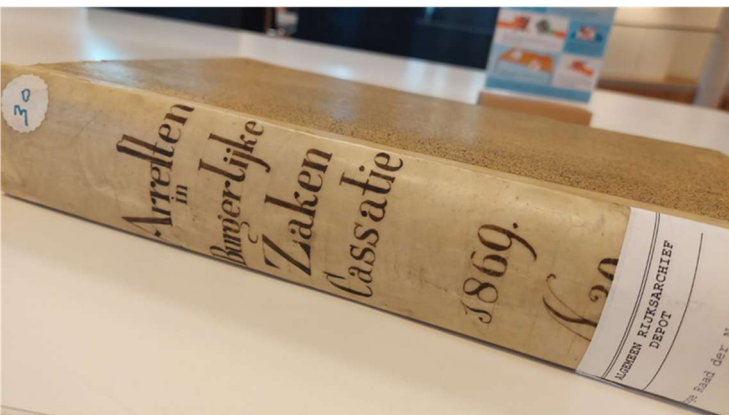
De uitspraak van de Hoge Raad

Op 11 december 1869 deed de Hoge Raad uitspraak onder voorzitterschap van Mr. F. de Greve.

De Raad concludeerde dat Van Wervens interpretatie van art 719 B.W., onder verwijzing naar art. 129 B.W. de enig juiste was: er werd geen recht op het eigendom van een ander gevorderd. De Raad besteedde er de nodige woorden aan. Het Hof had dit rechtsartikel geschonden en verkeerd toegepast. Van Werven werd in het gelijk gesteld, de eerdere vonnissen werden vernietigd en de zaak werd terugverwezen naar Deventer 'teneinde voort te procederen'.

Mr. F. de Greve. Foto: Haags Gemeentearchief.

Arresten in Burgerlijke Zaken Cassatie, 1869. Nationaal Archief 2025.

In het arrest besteedde de Raad geen enkel woord aan het verweer dat wed. Berends-Hengeveld c.s. naar voren hadden gebracht in verband met art. 1401 B.W. De Raad verwierp slechts de voorgestelde exceptie van niet-ontvankelijkheid.

De Raad nam ook geen beslissing wat betreft Van Wervens tweede grond: het sowieso ontbreken van de noodzaak om bij een zakelijke vordering alle eigenaren op te roepen. De Hoge Raad had de zaak kennelijk al beslist op basis van de eerste grond, de schending van art. 719 B.W. ~~Terzijde merkte de Raad nog wel op dat wat betreft het oproepen van eigenaren, de eiser ten onrechte niet-ontvankelijk was verklaard. Maar dat oordeel kwam niet in het arrest. De Hoge Raad doet kennelijk geen uitspraken als het niet echt nodig is.~~ **Doorgehaald 16 februari 2026. Dit staat niet in de stukken**

Hoe het afliep

Was het daarmee gedaan? Nee, helemaal niet. De Hoge Raad had zich alleen ingelaten met de vraag of het Hof te Zwolle de wet goed had geïnterpreteerd. Dat was niet zo. Maar daarmee was helemaal niet gezegd dat er feitelijk sprake was van een buurweg voor gemeenschappelijk gebruik. Anders gezegd: of Van Werven er wel langs mocht. Van Werven had het beweerd, de gedaagden hadden het ontkend, maar er was nog geen rechter geweest die ernaar had gekeken. Nu moest de rechtbank van Deventer dat alsnog doen.

Het kwam echter niet zover.

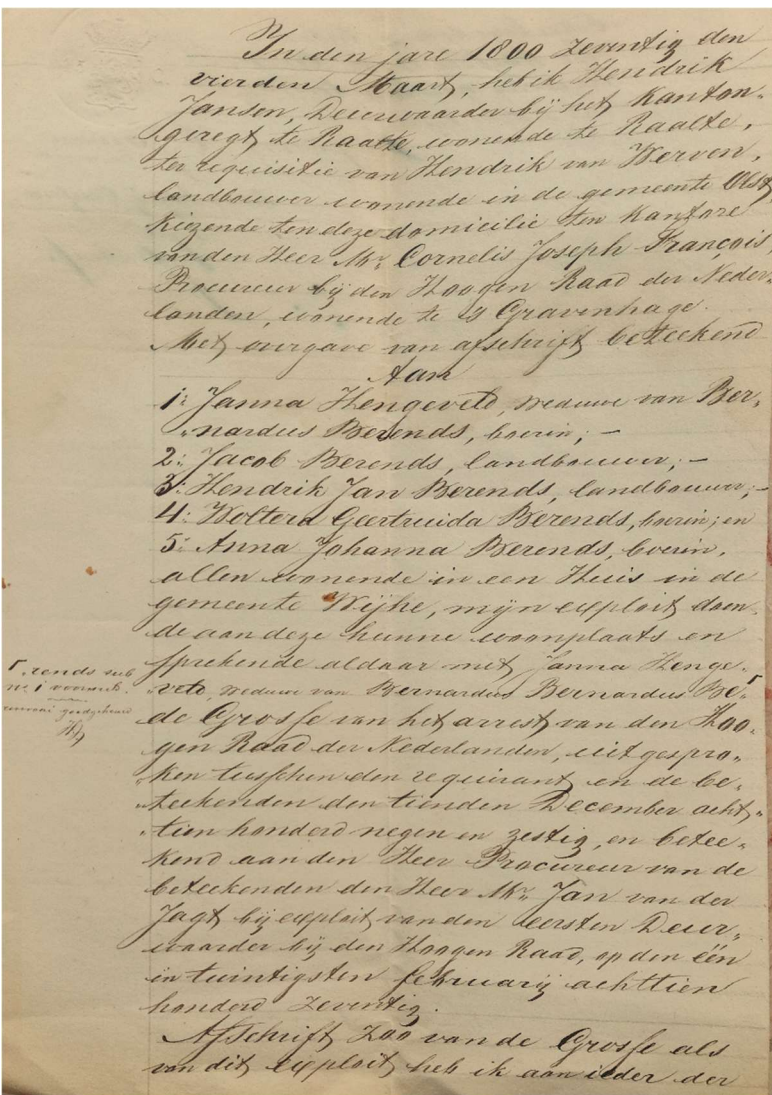
Op 4 maart 1870 bezorgde Hendrik Jansen, deurwaarder bij het Kantongerecht in Raalte, op verzoek van Hendrik van Werven een gewaarmerkt afschrift van het arrest van de Hoge Raad bij Janna Berends-Hengeveld:

‘(...) heb ik Hendrik Jansen (...) met overgave van afschrift beteekend aan 1. Janna Hengeveld, weduwe van Bernardus Berends, boerin, 2. enz. mijn exploit doende aan deze hunnen woonplaats en sprekende aldaar met Janna Hengeveld, de Grosse van het arrest van de Hoge Raad der Nederlanden. (...) Afschrift zoo van de Grosse als van dit exploit heb ik aan ieder der beteekenden gelaten.’ [Exploit, 1870].

De dag daarop werd een schikking getroffen. Ik denk dat de vrouwen het wel zat waren, na 7 jaar touwtrekken en meer dan tweeënehalf jaar procederen. ‘Genoeg zo’, zullen ze gezegd hebben, ‘ga nu maar weer aan het werk’.

Op 5 maart verschenen Jacob Berends en Hendrik van Werven jr. voor notaris Jozephus Karel Steffers te Wijhe. Jacob Berends, de oudste zoon van de Berends-kinderen, trad op voor zichzelf en vertegenwoordigde zijn moeder, zijn broer en zusters. Hendrik van Werven jr. was gemachtigde van zijn vader Hendrik, die de rechtszaken had gevoerd. Verder trad Hendrik jr. op als gemachtigde van de belanghebbenden in de buurt:

‘Meester Fredrik Wilhelm Adriaan Karel Baron van Knobelsdorff van de Gelder, wethouder der gemeente Wijhe, wonende te Wijhe, Berend Bot, landbouwer, wonende te Wijhe, Janna Landhuis, landbouwerse, weduwe van Jan Klein Scherpenzeel, wonende te Olst, Gerrit Klein Scherpenzeel, landbouwer, wonende te Olst, Johanna Klein Scherpenzeel, boerin, wonende te Olst, Aleida Maria Klein

Exploit van deurwaarder Hendrik Jansen, 4 maart 1870. Particulier bezit Herxen.

Scherpenzeel, boerin, wonende te Olst, Jan Klein Scherpenzeel, kastelein, wonende te Wijhe, Jan Logtenberg en vrouw Berendina Jansen, beiden landbouwers, wonende te Wijhe, Lambertus Oosterwijk, timmerman, wonende te Wijhe, Willemina Oosterwijk, boerin, wonende te Olst, Lammerdina Oosterwijk, boerin, wonende te Wijhe, Johanna Beumer, boerin, wonende te Wijhe, Antonie de Groot en vrouw Hendrika Kommerkamp, beiden landbouwers, wonende te Wijhe, Berend Hulleman, arbeider, wonende te Wijhe en Gerrit Krol, landbouwer, wonende te Wijhe. De weg waarover het geschil was gegaan liep over of langs hun eigendommen.

Er waren twee getuigen: Marten Hermsen Brascamp, van beroep molenaar en Reinder van Loohuizen, arbeider, beiden wonende te Wijhe. Marten Hermsen, eerder boer op Klein Duur in Olst, had in 1869 de molen Jonge Gerrit in Wijhe gekocht en op 30 november van het zelfde jaar zijn boerderij overgedaan aan zijn zoon Hendrik. [Brascamp, 1992]

De comparanten en hun lastgevers wilden voorkomen dat er in de toekomst nog geschillen tussen sommige of alle partijen zouden kunnen ontstaan en erkenden dat de 'onderhavige weg is een weg aan hen als geburen gemeen in de zin van artikel zevenhonderd negentien van het Burgerlijk Wetboek.'

Ze verbonden zich om 'op gemelden weg niets daar te stellen, hetzij hekken, slagboomen, afsluitingen als anderszins en aan dien weg niets te

verrigten waardoor het gebruik in eenig opzigt verhinderd of bemoeilijkt wordt.'

Nazaten Berends en Brascamp verenigd in de theepot, 2010.
De foto is genomen aan de Scherpenzeelseweg ter hoogte van het Mottenpad.

Partijen kwamen overeen dat het aanhangige proces tussen Hendrik van Werven en de familie Berends niet zou worden voortgezet. De familie Berends zou de kosten betalen waartoe ze was veroordeeld, 'zoomede de kosten die uit gemelde procedure en uit de weigering van het gebruik van den weg mogten zijn geboren'. Ten slotte kwamen ze overeen dat Van Werven afstand deed van 'zijne regten van vordering tot schadevergoeding wegens de door de familie Berends gedane belemmering van den weg.' De kosten van de schikkingsakte zouden Van Werven en Berends samen delen, dat dan wel weer.

Daarmee was het voorbij.

Adviseerde Marten Hermsen Brascamp doorslaggevend

Dan nu de hamvraag, waarmee dit hele onderzoek begon: reisde Marten Hermsen Brascamp (MHB) mee naar den Haag en gaf hij - toen hij niet mocht pleiten - een briefje aan de advocaat, waarmee de zaak was gewonnen?

Dit zijn de ingrediënten die ons door nazaten Aaltje Bakhuis-Brascamp en Herman Brascamp zijn nagelaten:

- De zaak was al in Zutphen en Arnhem voor het gerecht geweest;
- Hendrik van Werven en Baron van Knobelsdorff van de Gelder gingen op zijn aanraden in beroep bij de Hoge Raad;
- MHB gaf de baron een briefje mee gericht aan de president van de rechtbank en prompt bij de eerstvolgende zitting werd de baron in het gelijk gesteld;
- Hij ging zelf (ook mee) naar Den Haag maar mocht natuurlijk niet pleiten;

- Hij gaf een briefje met enkele woorden aan de advocaat wat hij maar voor moest lezen, en het proces was gewonnen;
- Er is nog veel drukte over gemaakt in de kranten: een 'boertje kwam pleiten';
- Uit dankbaarheid kreeg MHB van Baron van Knobelsdorff van de Gelder en Hendrik van Werven een zilveren theepot met melkkan.

We weten inmiddels dat een aantal dingen in deze overleveringen niet helemaal kloppen. De eerste rechtszaken waren niet in Zutphen en Arnhem, maar in Deventer en Zwolle. Verder was Baron van Knobelsdorff van de Gelder geen mede-eiser in het geding, maar was Hendrik van Werven de enige eiser. De baron was alleen belanghebbende bij de buurweg als eigenaar van Groot Scherpenzeel.

1563.	H. van Werven J. Hengveld, Wid. van B. Brenck, e.s.	Francois van dieput 17 April 1669	12 July 1669	24. Oct. 1669. Conclusie genomen door peetj. Debaak bepleet. De daer het d. v. l. te nemen Conclusie bepaald op 11/12 Oct. — Conclusie genomen door H. van Werven In advies tot 16 Dec — Het bepleet de ardeer ver- nietig, met terugwijking der zaak van H. van Werven te Deventer.
-------	--	-----------------------------------	--------------	--

Kamerrol van zaak 1563. Bron: Hoge Raad.

Hoe zit het dan met de andere elementen? Er is een grote kans dat het flarden zijn en misschien gedeeltelijke waarheden van de gebeurtenissen zoals die zich echt hebben afgespeeld. Zoals Geert Mak dat beschrijft in *Hoe God verdween uit Jorwerd*. We leven op een eiland in de tijd. Herinneringen zijn niet veel meer dan stenen die hooguit over de golven van één, twee generaties springen en dan voorgoed in de vergetelheid verdwijnen.

Laten we eens heel precies kijken naar de mogelijkheid dat Marten Hermsen Brascamp een doorslaggevend briefje aan de advocaat gaf. Dat kan in beginsel bij de Hoge Raad gebeurd zijn. Tegenwoordig worden de meeste zaken in Den Haag schriftelijk afgehandeld, toentertijd was dat anders. De cassatie begon met een schriftelijke voorbereiding, gevolgd door een mondeling debat. De eisende partij overlegde allereerst een memorie van toelichting. De stukken werden vervolgens binnen acht dagen aan de gedaagden overhandigd. Die had dan een termijn van een maand om te antwoorden. Daarna was de zaak klaar voor mondelinge behandeling. De zittingsdag begon met de schriftelijke conclusies van de procureurs van beide partijen, waarna de pleidooien volgden. [Wijziging, 1875]

In dit geval was de zittingsdag op 29 oktober 1869. De zogenaamde 'kamerrol' van zaak 1563 meldt dat de zaak toen werd bepleit. Was dat het moment waarop Marten Hermsen Brascamp zijn briefje aan advocaat Mr. Van der Linden gaf?

Daar lijkt het niet op. Als we de gang van zaken bij de Hoge Raad goed bekijken, dan was het pleit toen eigenlijk al beslecht. Van Werven had bij de cassatie zijn punt gemaakt. Het Hof te Zwolle had artikel 719 B.W. in samenhang met artikel 129 B.R. geschonden en verkeerd toegepast. De verweerders hadden daar niet

op gereageerd. Die waren alleen een exceptief verweer begonnen over de gevorderde schadevergoeding onder artikel 1401 B.W. Ook als we naar de overwegingen en conclusies van de Procureur-Generaal op 11 november kijken, dan levert dat geen nieuwe inzichten op ten opzichte van de al schriftelijk ingebrachte stukken. Kortom, Marten Hermsen was misschien in Den Haag en gaf wellicht een briefje aan de advocaat, maar doorslaggevend zal het niet geweest zijn.

Mr. G.M. van der Linden. Advocaat van Hendrik van Werven bij de Hoge Raad. Foto: Haags Gemeentearchief.

Was het dan misschien in Zwolle? Van de Zwolse behandeling kennen we alleen het verslag van de uitspraak. Het verslag maakt melding van een pleidooizitting op 22 mei 1868, maar ook die levert niet iets nieuws ten opzichte van wat op dat moment al bekend

was. De uiteindelijke uitspraak bevat ook geen nieuwe elementen.

Blijft over de zaak in eerste aanleg in Deventer. Daar was een zitting op 22 mei 1867. Die leverde wel iets nieuws. Van Werven had in de vordering geëist dat het hek werd weggehaald dat in strijd met artikel 719 B.W. op de weg was gezet. De familie Berends verdedigde zich door te stellen dat de eis een zakelijk recht betrof dat aan de Rankenberg toebehoorde. De eiser had daarop geantwoord - en dat zal via advocaat Mr. Van Roijen zijn gebeurd - dat 'gedaagden de aard der ingestelde vordering miskenden, door van dezelve te willen maken eene **zakelijke regtsvordering** terwijl zij een **personale actie** is.'

Dat was nieuw. Tot dan toe was die nuanciering nog niet aangebracht, evenmin als de verwijzing naar artikel 129 B.W. waar het verschil tussen het zakelijke en het persoonlijke recht was gedefinieerd. Die verwijzing naar art. 129 B.W. kwam pas bij de cassatie bij de Hoge Raad.

De zitting in Deventer kan daarmee het moment zijn geweest, waarop Marten Hermsen Brascamp met een briefje naar voren kwam. Een briefje met daarop een aantekening over het **persoonlijk recht** onder artikel 719 B.W.

Maar was dat uiteindelijk doorslaggevend en zou de zaak zonder het mogelijke Deventer briefje anders zijn gelopen? Ik denk het niet. Ook zonder de verwijzing naar art. 129 B.W. is het mijns inziens voor een ervaren advocaat duidelijk dat een beroep op art. 719 B.W. geen beroep is op een zakelijk recht, zoals de familie Berends beweerde.

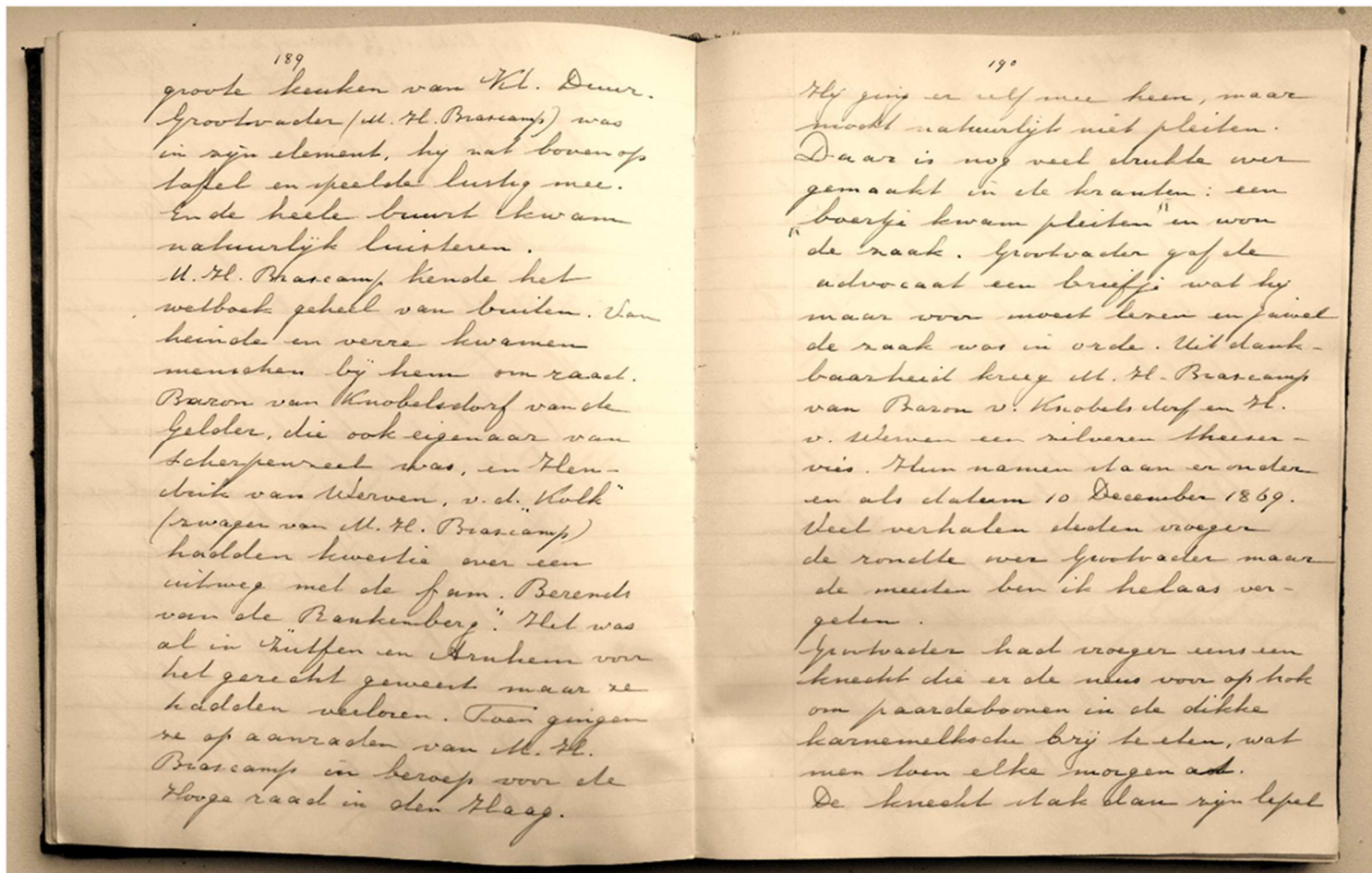
Alles bij elkaar nemend, lijkt het me dat Marten Hermsen Brascamp niet doorslaggevend adviseerde via een briefje aan de advocaat. Hij was vermoedelijk van meet af aan bij de zaak betrokken en trad op als algemene adviseur. Zijn betrokkenheid als

getuige bij de uiteindelijke schikking in 1870 duidt daar ook op, evenals de zilveren theepot. Die kreeg hij per slot van rekening niet voor niks.

Een missende schakel is nog het bericht dat in de krant zou hebben gestaan over het 'boertje dat kwam pleiten'. Dat is zo'n specifiek detail, dat er een grote kans bestaat dat die flard herinnert aan iets dat echt is gebeurd. Mocht dat krantenbericht ooit nog opduiken, dan laat ik het weten en schrijf ik dit laatste hoofdstuk waar nodig opnieuw.

Onderkant van de theepot. Foto 2025.

Daar is nog veel drukte over gemaakt in de kranten: 'een boertje kwam pleiten'. Twee bladzijden uit 'Brascamp Van Marle of Merle', geschreven door A. Bakhuis-Brascamp [1949-1968].

Bronnen

Bronnen direct in verband met de rechtszaken

Deventer

Arrest van 15 januari 1868, Arrondissementsrechtbank Deventer. 0107 11 Collectie Overijssel.

Zwolle

Uitspraak van 11 januari 1869, Provinciaal Gerechtshof in Overijssel. Weekblad van het regt, 14 maart 1870.

Den Haag

Kamerrol van zaak 1563. (1869). Hoge Raad.

Teregtzitting van den 10 December 1869. Geschreven verslag van de zitting van de Hoge Raad. 2.09.28 30 Nationaal Archief.

Hooge Raad der Nederlanden, Burgerlijke kamer, zitting van de 10 December 1869. Weekblad van het regt, 6 januari 1870.

Uitweg (wegruiming van een beletsel op een gemeenen). - *Persoonlijke niet zakelijke vordering*. (1870). In: Nederlandsche Regtspraak, jaargang 1869, 3de deel. De Gebroeders van Cleef, Den Haag.

Arrest van de Hoge Raad. Uitgegeven voor grosse door de Griffier bij de Hoge Raad ten behoeve van de eiser, geregistreerd 14 februari 1870. Historische Vereniging Wijhe.

Arrest van de Hoge Raad. Uitgegeven voor grosse door de Griffier bij de Hoge Raad ten behoeve van de eiser, geregistreerd 14 februari 1870. Betekend en Afschrift overgeleverd ter woonstede van den heer Procureur Mr. Jan van der Jagt, door de eerste deurwaarder bij de Hoge Raad, 21 februari 1870. Historische Vereniging Wijhe.

Exploit van deurwaarder Hendrik Jansen aan Janna Hengeveld met de grosse van het arrest van de Hoge Raad, zoals op 14 februari 1870 betekend aan Mr. Jan van der Jagt. 4 maart 1870. Particulier bezit Herxen.

Grosse der akte van schikking omtrent het gebruik van den weg loopende vanaf de Barlo tot aan de Withuisstraat en den publieke weg langs Wengelo naar Wijhe. 5 maart 1870. Historische Vereniging Wijhe. Zie ook Collectie Overijssel, 0122 4591 scan 131 en verder.

Honert, Joan van den, et al. (1871). *Verzameling van arresten van den Hoogen Raad der Nederlanden*. 34ste deel, pg 102 e.v. Martinus Nijhof, Den Haag.

Overige bronnen

Advocaten bij den Hoogen Raad. (1867). Residentie- en stadsalmanak voor het jaar 1867, pg 195. Gemeente Archief Den Haag.

Bakhuis-Brascamp, A. (1949-1968). *Brascamp Van Marle of Merle, opgeschreven door A. Bakhuis-Brascamp geb. 29-1-1888*. Familiearchief Brascamp.

Bakhuis-Brascamp, A. (voor 1978). *Brief in theepot*. Familiearchief Brascamp.

Brascamp, E.W. (1992). *Stamboom Brascamp, Braskamp, Klein Braskamp*. Familiearchief Brascamp.

<https://www.veluwsegelachten.nl/genealogie/bibliotheek-digitaal-/stamboom-brascamp-braskamp-en-klein-braskamp/>

Brascamp, E.W. (z.d.). *Nazaten van Berend Jacobs Logtenberg en Hendrikje Jansen*. www.brascamp.nl/dam.doc

Brascamp, H. (ong. 1972). *Over de oorsprong van de naam Brascamp*. Familiearchief Brascamp.

Brascamp, M.H. (2002). *Portretten in de IJsselstreek*. Familiearchief Brascamp.

Brascamp, M.H. (2009). Chronologie - Over Scherpenzeel, Van Werven en Brascamp en hoe in 1869 hun wegen kruisten. v0.3.
<https://brascamp.nl/chronology-mhb.pdf>.

Brascamp, M.H. (2012). *De Nazatenkrant*. Familiearchief Brascamp.

Craandijk, J. (1887). *Wandelingen door Nederland*. Derde druk. H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1887.

Evert, B.H. (1900). *Buurwegen*. J.J. Groen, Leiden.

Jong, P.J. de (1988). *Briefwisseling met E.W. Brascamp*. Familiearchief Brascamp.

Mak, G. (1996). *Hoe God verdween uit Jorwerd*. Olympus.

Wijziging van de bepalingen omtrent de wijze van procederen in cassatie in burgerlijke zaken. (1875). Memorie van Toelichting op het ontwerp van de wet. Weekblad van het regt, 5 juli 1875.

Wie was wie

Bakhuis, Jannie Aaltje (1920-1999). Dochter van Gerhard Bakhuis en Aaltje Brascamp. Bezitster van de theepot van ongeveer 1978 tot ongeveer 1984.

Bakhuis-Brascamp, Aaltje (1888-1978). Kleindochter van Marten Hermsen Brascamp. Echtgenote van Gerhard Bakhuis van Olba Vleeswarenfabriek en steenfabriek 't Haasje te Olst. Bezitster van de theepot tot haar overlijden.

Aaltje Bakhuis-Brascamp.
Foto: Beeldbank Olster Erfgoed.

Berends, Anna Janna (1833-1903). Boerin, wonende op de Rankenberg en gedaagde. Dochter van Berend Berends en Janna Hengeveld, ongehuwd.

Berends, Bernardus (1786-1861). Geboren te Beekbergen en papiermaker in Ugchelen en Orden. Echtgenoot van Janna Hengeveld sinds 1821. Boer op de Rankenberg sinds 1830.

Berends, Heintje Aleida Jacoba (1825-1872). Huisvrouw van Jean Baptiste Ghislain Duvergé te Terwolde, dochter van Berend Berends en Janna Hengeveld, mede-eigenaar van de onverdeelde boedel van de Rankenberg.

Berends, Hendrik Jan (1842-1876). Landbouwer, bewoner van de Rankenberg,

gedaagde en zoon van Berend Berends en Janna Hengeveld, ongehuwd.

Berends, Jacob (1831-Wijhe 1909). Landbouwer, bewoner van de Rankenberg, gedaagde en oudste zoon van Berend Berends en Janna Hengeveld. Overgrootvader van Jaap Berends, gehuwd met Alberti Willemsen.

Berends-Hengeveld, Janna (1797-1876). Boerin op de Rankenberg, gedaagde. Weduwe van Bernardus Berends en achternicht van Hendrik van Werven, eiser.

Berends, Johanna Jacoba Anna (1827-1908). Huisvrouw van Hendrik Bussemaker te Twello, dochter van Berend Berends en Janna Hengeveld, mede-eigenaar van de onverdeelde boedel van de Rankenberg.

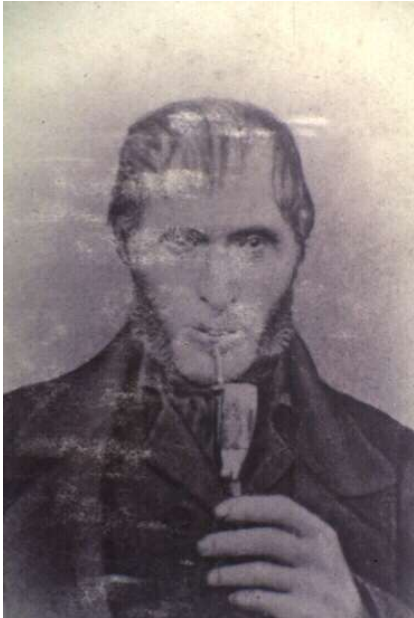
Berends, Wolterlina (Woltera/Woutera) Geertruida (1829-1899). Boerin, bewoner van de Rankenberg en gedaagde. Dochter van Berend Berends en Janna Hengeveld, ongehuwd.

Brascamp, Herman (1915-1987). Achterkleinzoon van Marten Hermsen Brascamp. Bezitter van de theepot van ongeveer 1984 tot zijn overlijden.

Betsie ten Hove-Bakhuis, Herman Brascamp en Jannie Bakhuis. Foto: Beeldbank Olster Erfgoed.

Brascamp, Marten Hermsen (1801-1878). Adviseerde in de rechtszaak tussen Hendrik van Werven en Janna Berends-Hengeveld c.s. Getrouwd met Maria van Werven, zuster van Hendrik van Werven, eiser.

Marten Hermsen Brascamp.
Foto: Familiearchief Brascamp.

Dedem, Johanna Philippina Hermanna barones van (1774-1860). Echtgenote van Friedrich Wilhelm Ernst von Knobelsdorff, eigenaresse van Scherpenzeel sinds 1842.

François, Mr. Cornelis Joseph (1812-1884). Procureur bij de Hoge Raad sinds 1840, procureur van de eiser in cassatie.

Greve, Mr. Frans de (1803-1877). President van de Hoge Raad sinds 1855.

Jagt, Mr. Jan van der (1836-1907). Procureur bij de Hoge Raad sinds 1858, substituut-griffier bij de Hoge Raad en bij het gerechtshof te Den Haag sinds 1892, procureur van de verweerders in cassatie.

Jansen, Hendrik (1840-1929). Deurwaarder te Raalte. Bezorgde een gewaarmerkte kopie van

het arrest van de Hoge Raad bij Janna Berends-Hengeveld.

Knobelsdorff, Friedrich Wilhelm Ernst von (1752-1820). Was gehuwd met barones Johanna Philippina Hermanna van Dedem.

Knobelsdorff van de Gelder, Frederik Willem Adriaan Karel baron van (1810-1894). Zoon van Friedrich Wilhelm Ernst von Knobelsdorff en barones Johanna Philippina Hermanna van Dedem. In de adelstand verheven in 1837. Wethouder van Wijhe van 1844 tot 1884. President-kerkvoogd en weldoener. Eigenaar van Scherpenzeel en daarmee eigenaar-buurman van Hendrik van Werven. Medeschenker van de zilveren theepot.

Frederik Willem Adriaan Karel baron van Knobelsdorff van de Gelder (vermoedelijk). Foto: Historische Vereniging Wijhe.

Linden, Mr. Gijsbertus Martinus van der (1812-1888). Advocaat van de eiser in cassatie. Scherpzinnige rechtsgeleerde en welsprekende advocaat in Den Haag sinds

1836 aan het Westeinde 28 en sinds dat jaar advocaat bij de Hoge Raad. Liberaal en van 1848 tot zijn dood lid van de Tweede Kamer, van 1855 tot 1873 voor het kiesdistrict Almelo. Hij was vanaf 1864 landsadvocaat (vaste advocaat voor de Nederlandse staat).

Mr. Gijsbertus Martinus van der Linden.
Foto: Gemeentearchief Den Haag.

Maanen, Mr. Guillaume Adrien Gérard van (1801-1971). Procureur-Generaal bij de Hoge Raad sinds 1845

Riele, Gerhardus Arnoldus te (1795-1873).
Deurwaarder te Raalte. Betekent exploit van dagvaarding op 13 mei 1867.

Werven (VI), Hendrik van (1807-1887). Eiser.
Landbouwer op de Kolk aan de huidige Scherpenzeelseweg, buurman van Baron van Knobelsdorff van de Gelder en van wed. Janna Berends-Hengeveld c.s. van de Rankenberg, zwager van Marten Hermsen Brascamp.

Werven Jr., Hendrik van (1839-1891), zoon van Hendrik van Werven VI, gevolmachtigde voor zijn vader bij de schikking van het geschil over de uitweg in 1870. Eveneens gemachtigde van Meester Fredrik Wilhelm Adriaan Karel Baron van Knobelsdorff van de Gelder, Berend Bot, landbouwer, Janna Landhuis, landbouwerse, weduwe van Jan Klein Scherpenzeel, Gerrit Klein Scherpenzeel, landbouwer, Johanna Klein Scherpenzeel, boerin, Aleida Maria Klein Scherpenzeel, boerin, Jan Klein Scherpenzeel, kastelein, Jan Logtenberg en vrouw Berendina Jansen, landbouwers, Lambertus Oosterwijk, timmerman, Willemina Oosterwijk, boerin, Lammerdina Oosterwijk, boerin, Johanna Beumer, boerin, Antonie de Groot en vrouw Hendrika Kommerkamp, landbouwers, Berend Hulleman, arbeider en Gerrit Krol, landbouwer.

Mr. Guillaume Adrien Gérard van Maanen. Foto: RKD.

Wicherlink, Mr. Derk Hendrik (1804-1878).
President van het Provinciaal Gerechtshof in Overijssel sinds 1868.

Mr. Derk Hendrik Wicherlink. Foto: Collectie Overijssel.

Witt Hamer, Mr. Jan Gerard de (1817-1892).
President van de Arrondissements Regtbank te
Deventer sinds 1856.